

N. László Endre

Göncöl Táltos csak a Csallóközé!

*„... Eddig úgy össze van egymással
forrva a hagyományos monda és a
történelem, hogy azt vagy részben el
kell fogadni, a hogy a közhit tart-
ja, vagy egészben el kell vetni ...”*

Jókai Mór – 1888.

*„... A varázsigéket már elsuttogták, hát zengjenek új dalt, ősi legendát / szép szigetün-
kön a jó tündérannyák, / a vén füzek, s a rezgő nyárfák! ...”*

Hosszú-hosszú évszázadokon át szerető, gondos pártfogónk volt a Duna, és édesanyánk az ő legszebb gyermeke, az egykori Aranykert, a Csallóköz. Elhalmozott bennünket ajándékaival, biztosította mindennapi kenyerünket, mert munkát és kenyeret adott, s ha ellenség támadt ránk, menekülők tízezreinek nyújtott menedéket a vizek által oltalmazott száz és száz kisebb-nagyobb sziget. Ezernyi karjával magához ölelt bennünket, ugyanakkor vízi útvesztőivel, nádasaival, lápjáival, erdeivel elriasztotta az ellenségeinket ...

Népünk, a sokáig – és sokak által mindig – lekicsinyelt magyarság nem csupán leírhatatlan harci tudományát hozta magával sok-sokezer mérföldes vándorútján Európa szívébe, nem csak ősi mesterségek tucatjainak tudását, hanem az idők végtelenjébe vesző évezredek tapasztalatait, féltve őrzött kultúráját, hagyományait, művészetét, hit- és mesevilágát is.

Igen, az ostobák által lemosolygott, semmibe nem vett mese- és mondavilágát! Csak a fajnokok nem tudják, hogy ha egy népnek, egy-egy tájegység lakosságának valóban van múltja, tisztában kell lennie azzal is, hogy történelmének ismert, „igazolható” kezdetét mindig az ismeretlen, vagy csak sejtett kezdetek hosszú-hosszú, végeláthatatlan láncolata előzi meg.

Ki tagadhatja, hogy minden nép történelmének kezdetei a mese őstelevényében gyökereznek? Szomorú és felhőborító egyszerre, hogy míg más népek – régtől fogva – mindmáig a meséikből fabrikálnak maguknak történelmet, tudásaink jelentős része a mi történelmünk ismert tényeit is a mesék világába utalják ... Idegenlelkű emberek ezek, akik egyaránt méltatlanok a magyar és a tudós névre!

Múltjuk és hagyományaik őrzésére csak tudatosan ápoltnemzeti öntudattal rendelkező nemzetek, népek és népcsoportok képesek.

A csodálatos és sajátos ősi kultúrával, nagy történelmi múlttal bíró népeket, nemzeteket csak a féktelen hatalomvágy, a mindent magának megkaparintani szándékozó emberi-ördögi gonoszság akarja egészséges nemzeti öntudatától megfosztott, s rabok szürke daróc egyenruhájába öltöztetett, arc- és akarat nélküli masszává silányítani, s aztán a bután bégető vagy hallgató emberiséget engedelmes birkanyájként – az egész világon – egy közös akolba terelni! Az Egyház által emlegetett közös akol ideje egyre inkább a távoli jövő felé csúszik el.

Nagyon sokan valljuk azt ebben a zanzásított, nemzeti öntudatából tervszerűen megfosztani szándékolt kis országban, amit *Jókai Mór* már 1888-ban leírt. Idézem: „... *Általános bevett felfogás a magyar nemzetnél, hogy őseit a hunokban és avarokban keresi ... Nincs magyar, néhány nyelv- és történettudós kivételével, a ki ne Attilát tekintené ősapjának ... Álmos az új hazát, mint Attilától rá hagyott örökséget, indul el visszafoglalni egész nemzetestül. A turul mutatja az utat odáig ...*”

De térjünk csak vissza a Csallóközbe!

Kik is azok a csallóköziek, akik évszázadokon át, békében és háborúban egyaránt, szájról szájra adták tovább ősi hagyományait, mesekincseit, melyet a hazai néprajztudomány mindmáig csak részben foglalt írásba?

Anonymus írja róluk: „... *midőn Álmos vezér magyarjaival az Ural-hegység alól kiindult, Kétel, a Kuma folyó mellett lakó magyarokkal, a kiváló hajós-, halász- és lovasnéppel őshazáját elhagyván, Kiev mellett Álmossal szövetkezett (...) Kétel fia, Oluptulma (Alaptolma) a mostani Csallóköz sziget délkeleti csúcsán romban levő várt felépítvén, azt őrséggel ellátta, majd a Csallóköz keleti részét is megszállta ... Ezek, noha a többi magyarokkal ugyanazon egy faj valának, mégis megkülönböztetésül a többiektől, kunai magyaroknak hívták, s az általul elfoglalt erősséget Kumáromnak nevezték ...*”

Megjegyzem, a Komárom helységnév magyarozataként ez sokkal inkább elfogadható, mint az, hogy ez a név a szláv „komár” = „szunyog” szóból származik. A vizek világából érkező, honfoglaló magyar törzs a Kuma folyónál már bizonyára ismerte a szunyogot, s nevet is adott neki. A folyók ölelte várnak, erősségnek viszont ősi hazája folyójának nevet adta. De a mi tamásaink ezt is megkérdőjelezik, sőt, tagadják! Szerintük bizonyára nem látszott a Kuma sem!

Lássuk csak, milyennek írja le ezen magyarok kései leszármazottait nagy tudósunk, *Bél Mátyás*, akit északi szomszédaink szintén kisajátítának maguknak?

„... *Ami a magyarokat illeti, az egész vidéken, amelyen széltében megfészkelte a nemzet, aligha találsz fajnembeket, vagy akik jellemvonásaikat jobban megőrizték. Mikor fajnembeknek nevezem őket, azaz ősi fajt értem. Az a régi faj ugyanis, amíg egész Magyarországon köröskörül annyi csapás által eltörölve, előrölvé és egyebűnösen egészűlve ki, újjá alakult, a mi szigeteinken (akkor még Csallóköz jóval több szigetből állott! – NLE megjegyzése) tartott: bár nem teljesen tisztán, mégis annyira hasonló maradvá magához, hogy csak az dicsekedhet azzal, hogy látott magyar embert, aki látott már csallóközi férfit ...*”

Gondolom, *Bél Mátyás*t jelenünk legkényesebb tudósai közül sem vádolhatja meg valaki tudatlansággal, vagy nemzeti elfogultsággal!

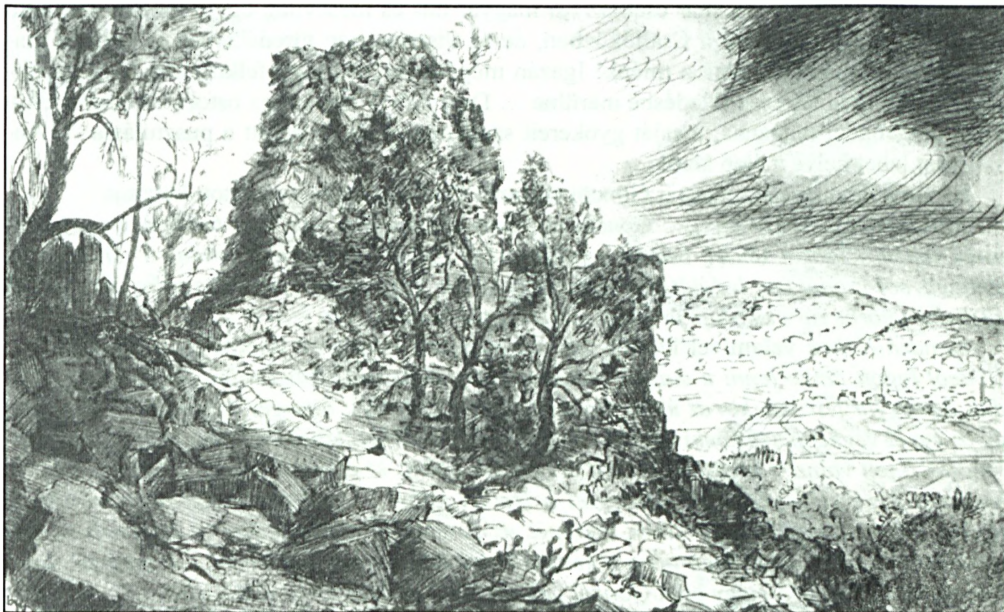
E talpalatnyi föld maroknyi népe – az utóbbi nyolcvan év megpróbáltatásai ellenére is – mindmáig őrzi ösztönösen és tudatosan, minden csepp vérében, minden sejtjében a magyarságát, a szellemi örökségét. Ha nem így tett volna a múltban, ha nem így tenne a jelenben, régen feledésbe merült volna – sok mással egyetemben – Csallóköz lejegyzésre eddig alig méltatott mesevilága ... S ha nem így tenne ma, méltatlan lenne múltjára, méltatlan a jövőjére is!

Csallóköz mitológiájának, rege- és mondakincsének legmagyarabb, legjellegzetesebb és csupán csallóközi alakja az „ősogány” Göncöl táltos, akit a honfoglaló magyarságnak az ezt a területet birtokába vevő törzse távoli őshazájából hozott magával! Ugyanakkor az sem zárható ki teljesen, hogy már itt talált avar testvéreink maradékainál ... A Kárpát-medence területén alakja csupán itt a Csallóközben őrződött meg mindmáig, és bukkan fel újra és újra a feledés idegenek, valamint a hazai közöny és lomhaság gerjesztette mesterséges homályából.

Ősiségét jó szimattal felismerve, acsargó fenevadak módjára, mindjárt rá is vetették magukat az idegenlelkű tudósok. Azt akarták és akarják mindmáig bemesélni – kitartásuknak köszönhetően, nem is egészen eredménytelenül –, hogy alakját a germánoktól vették át. Még csak nem is a germán mitológiából vagy őstörténetből, hanem a tizedik századból. Megmagyarázták, hogy a „Göncöl” személynév tulajdonképpen csak a német Konrád név magyar fordítása, megfelelője!

Ezekkel a német alapossággal, jól felépített hazug magyarázatokkal sikerült némileg meggyőzniök még a német származású, de ősi hitünket magyar szívvel és fejjel kutató egyházi embert, *Ipolyi Arnoldot* is, akinek munkájában – a Göncöl névvel kapcsolatban – a következő sorokat is megtaláljuk:

„... Jankovich ebbeni véleménye már jól talál, midőn ezen Göncöl császárt azonosnak tartja krónikáink azon mesés Konrád császárával, kit Lehel kivégeztetése előtt kürtjével agyonütött, s kifejezett hittel, hogy az a másvilágon szolgálni fogja ... Kresznericsnél is Göncöl = Conradus ... itt nyilván a Lehel által leölt regés Konrád császár volna az a Göncöl, aki Lehelt és Bulcsút szolgálva a másvilágon a csillagokban képzelt társzekerén viszi ...” (268-269. o.)

Bóna Kovács Károly rajza a Pécskőről

Ilyen nyelvészeti kutatások és magyarázatok révén akarták elérni ezek a nibelungi nagy-német maszlaggal átítatott koponyák a magyar lélekben és tudatban azt, hogy Göncöl ősmagyar alakja nem is magyar, sőt esküdt ellensége volt a magyarságnak! Tehát népünk „radírozza ki” az emlékezetéből minden, de legalább a legtöbb ősi, távoli hazájából hozott és itt erős gyökereket verő emlékével együtt ...

Megjegyzem, hogy ennek a körmönfont és sokszor a papság által is támogatott, alig leplezett elnemzetlenítő politikának reakciója, ellenhatásaként születhetett meg magyar oldalon is a délibábos nyelvészkedés, ugyanolyan „szilárd”, vagy talán szilárdabb és megbízhatóbb alapokra támaszkodva. Ennek a délibábos magyar nyelvészetnek egyik jeles képviselője azt bizonygatta ellenfelei harsány hahotája közepette, hogy Karthago és Jeruzsálem városnevek „a magyar Kardhágó és Gyerősólyom” elferdített másai ... Valóban délibábos nyelvészkedés ez, de mindkét férszről! Ilyen szó- és névhasználatokra támaszkodva a világ minden kultúrépe „napnál fényesebben” bebizonyíthatná, hogy ősei egykor belakták az egész földet, tehát az akkor még fel sem fedezett világrészeket is.

A magyar nép ellenségei, ősiségének konokul következetes tagadói hamar felfedezték, hogy a Göncöl táltosról szájról szájra szálló csallóközi regékben ősvallásunk emlékei rejtőznek. Nagyon is valószínűnek tartom, hogy Göncöl táltos a bódító kereszténység és nyugat világi hatása által megsemmisített naiv eposzunknak lehetett egyik jelenős, ha nem legjelentősebb alakja.

Letagadhatatlan tény, hogy a keresztény vallás – nyugattal karöltve – tüzzel-vassal irtotta, pusztította az ősvallásunk és őstörténetünk emlékeit, vitatható jóindulattal siettetve őseink „emberré válását” ... Ennek ellenére is átvészelték egy teljes ezredévet. Azt azonban ki kell mondanom, hogy ma már csak az ősi magyar hit- és mesevilág egyre inkább széthulló mozaikját találhatjuk meg a Csallóközben, de az viszont még töredékeiben is szép és magyar, tehát a miénk, és csak a miénk! Igazán megérdemelné, hogy felkutassuk, összegyűjtsük, mielőtt még teljesen feledésbe merülne ... De amelyik nép ezt az ostoba és bűnös fényűzést megengedi magának, a saját gyökereit szaggatja el, és megérett a pusztulásra ... Annak nem lehet helye a Nap alatt!

És most lássuk csak, mit is ír Göncöl táltosról Csallóköz néhány avatott kutatója?

Karcsay Géza 1852-ben: „... Göncöl egy híres táltos ember volt, igaz tudakos, aki mindenemű rejtett dolgokat ismert, beszélt a madarakkal, fákkal, növényekkel, értette a csillagok jelentéseit, sok csodát tett; halálát nem látták, úgy vélték, hogy az égbe tűnt el, s valamint a földön éjjelenként görbe rúrú kocsiján járt, úgy most az égen kocsikázik az éjen át ...”

Kandra Kabos valamivel később írta a következő – nagyon is érdekes – sorokat: „... Göncöl fogott anyyi lenni a magyar mitológiában, mint volt Otava a finneknél. Ő az egyedüli ősmagyar félisten, kin az új hit egészen kifogni nem birt: hitregés mivoltából kiforgatta, de az égről végképpen számkivetni és a hagyomány emlékezetéből kitörölni nem tudta, mint-ha csak ő lett volna a sokat emlegetett magyarok istene, ki ezen csillagzatot lakta és villámhordó szekerével végig-végig dübörgött a Hadak útján ... az ősmitosznak nagy, sőt isteni alakja fogott lenni Göncöl, kinek szerepét az ősmondák szellemében és értelmében nem ruházhatta másra, mint Isten fiára a kereszténnyé lett magyar hiedelem ... a magyar ősmitológia is azt tartotta, hogy csak Göncöl vállain lehet az öreg Isten elébe jutni ...”

A Göncölszeker „... Szent Mihály szekerének nevezete szintén alkalmas azon véleményben megerősíteni, hogy Göncöl szállította a hősök Walhallájába kedves pogány magyarjaink

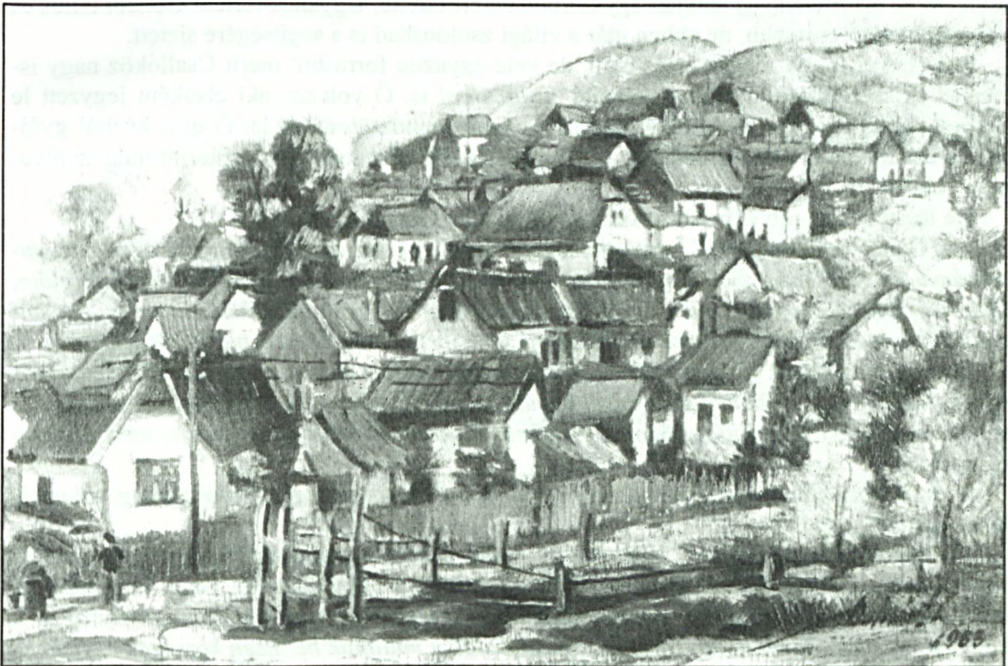
lekeit ...” – írja Kandra Kabos, majd így fejezi be dolgozatát: „... *Ha mi biztosak lennénk, hogy a fönnebbi jellemzés, melynek eredetiségében Ipolyi nem kételkedett, csakugyan népies hagyomány, mely még most is tartja magát: egy percig sem haboznánk őt hirdetni a magyarok ma is emlegetett nemzeti istenének ...*” (S ezt egy katolikus pap írta!)

Aki – legalább nagy vonalakban – ismeri a világtörténelmet, nagyon jól tudja, hogy a világhódító kereszténység egyáltalán nem bánt kesztyűs kézzel a pogány hagyományokkal, hitvilággal, de még a műveltséggel és a művészettel sem. Minden rendelkezésére álló eszközt, még a legkegyetlenebbet is igénybe vette arra, hogy a múltat „végképp eltörölje”. Gondoljunk csak arra, hogy mi történt az Azték, a Maja és az Inka Birodalom meghódítása után! ... Akkor nem csupán az amerikai ősvallások tudós papjait küldték máglyára, hanem a kódexeiket is tűzhalálra ítélték, palotáikat és templomaikat is lerombolták.

De hallgassuk meg erről Jókai Mór véleményét!

„... *Mi volt a magyarok ősvallása? arról hű, írás nem beszél. Törvényeink csak a kiirtásáról szólnak. Megtiltják a kövek, források mellett való áldozást, a véráldozatot, a hegedűsöknek, a népénekeseknek haszontalan fecsegéseit, régi írást, zeneszerszámot, áldozat-üstöt összetöretnek, elégettetnek, még a nyomát is elpusztítják az ősi mythosnak.*

Csak a későbbi krónikák, a szájhagyomány, a nép emlékében megörökölt rege, s a keresztény világnézetbe beletaláló babonák adnak némi vezérsugárt a képzeletnek, hogy a multak képét visszavarázsolja.”

Molnár L. Géza: Salgótarjáni Tabán

Az ősi hitéhez körömszakadtáig ragaszkodó magyarsággal nem egykönnyen boldogult a keresztény papság, még a szigorú törvények, megtorlások segédletével sem. Tanúskodnak erről a pogány lázadások az ország minden részén. Az ősi hit tovább élt a nehezen megközelíthető területeken, például a Duna, a Dráva és a Tisza vízi világában, Bakony és Erdély ősvadonában. Az utolsó csallóközi táltost *Károly Róbert* uralkodása elején ölték meg a kereszténység elvakult bajnokai. De még a pogánynak egyáltalán nem mondható Mátyás királyunknak is kedves embere és bizalmasa, tanácsadója volt egy *Kampó* nevű táltos!

Jókaink írja, hogy amikor a magyarok már színleg felvették a kereszténységet, az itteni itáliai hittérítők imájába a világ- és természetimádás képeit még mindig bele kellett foglalniok.

Íme, egy ilyen imádság:

„*Légy magasztalva te nagy Isten a mi testvérünkkel, a Nappal. Oh mily szép, oh mily ragyogó: Ő a te jelképed, Uram! Légy áldva a mi asszonyénéinkkel, a Holddal és a mi hugainkkal, s csillagokkal együtt, akik olyan szépek és fényesek! Légy áldva a mi süvünkkel, a Széllel együtt, aki a felhőket és a derült időt hozza! Légy áldva az ángyikánkkal, a Vizzel együtt, aki oly hasznos, jóízű és tiszta! Légy áldva a mi urambátyánkkal, a Tűzzel együtt! Oh mi szép, oh mi vidám, oh mi erős és hatalmas ő! Légy áldva, oh uram, a mi asszonyanyánkkal, a Földdel együtt, aki minket táplál és megtart!*”

Tehát mégsem sikerült az ősi tudás, az ősi hit írmagját is kiirtania az egyháznak az emberek tudatából, emlékezetéből! Ezért hát – kénytelen-kelletlen – taktikát változtatott. Az őshit (és az őstörténelem) alakjait egyszerűen átkeresztelte. Ugyanez történt Göncöl táltos és a Göncölszeker esetében, de ebben már a világi zsoldoshad is a segítségére sietett.

Száz évvel Ipolyi megszületés után, de vele egyazon forrásból merít Csallóköz nagy ismerője és szerelmese, a múzeumalapító *Khín Antal* is. Ő volt az, aki elsőként jegyzett le századunkban teljesen ép Göncöl-mondát és több mondatoredéket is. Ő első kézből gyűjtötte a csallóközi Göncöl-mondákat a harmincas, ahogyan ez nekem is sikerült még az ötvenes években.

De lássuk csak, mit is ír *Khín Antal* a halhatatlan Göncöl táltosról?

„... Göncöl igen nagyhirű »táltosféle ember« volt, aki Ázsiából származott. Igen nagy tudományú és igen szent éltű. Tudott «prófétányi» is. ?Megmondta az idők változását előre. Emberek, országok sorsát; a közelgő háborút, dögvészt és egyéb állatokkal. Értette a fák sutogását, az erdő zúgását. Szekerével, mikor a földön járt, a levegőben is tudott közlekedni.

Ismerte a csillagok járását-kelését. Magas hegyen állott lakása, hogy közelebb legyen az éghez. Halála után a földről szekerével együtt az égbe került, ahol juhászbojtárok kísérik, s most a jó lelkeket ő szállítja a Mennyrországba. Szekerének rúdja azért görbe, mert a gonoszok lehúzzák.

A csallóközi monda kétségkívül régi pogánykori alakot rejteget. Valószínűleg valamely híres sámánpap emlékét ...”

Itt említtem meg, hogy a Csallóközben – régi oklevelek tanúsága szerint – huszonegy *Karcsa* nevezetű község volt. Ezek egyikének teljes neve Göncölkarcsa. Ezzel kapcsolatban írja *Khín Antal*: „... Az egyik *Karcsa* határában szerepel egy pogány domb, melyről az a hagyomány járja, hogy itt egykor pogány áldozatokat mutattak be. Ezen községek egyikében lakhatott ama sámán-táltos, akinek emlékét őrzi a Göncöl-szeker csallóközi regéje ...” Másutt ezt írja: „... Az egyik csallóközi *Karcsa* bizonyára a Göncöl családé volt. Ma már nem

lakik Gönczöl-Karcsán ilyen nevű, de van még egyebütt a Csallóközben. S ugyancsak idevaló nemes ember lehetett a somorjai jegyzőkönyvben említett azon Gönczöl Imre, akit valami okból Pozsonyban lefejeztek ...”

Ipolyi Arnold munkájában erre a nagyon is emberközele utalásra vonatkozó megjegyzést találtam: „... *A csallóközi elbeszélő, miután Csallóközben még számos Göncöl nevűek vannak, szükségesnek vélte megjegyezni, hogy azon Göncöl (a táltos) nem hagyott ivadékokat, s amazok nem tőle származnak ...”*

Ezt a magyarázatot egészen természetesnek tartom. Az ősi magyar múltat, s annak hőseit tiszteletben tartó csallóközi ember önérzete fellázad az ellen, hogy a nagy Göncöl táltost közönséges földi halandóvá fokozzák le ... Mert nem lehet közönséges földi ember az, aki a halhatatlan hősök lelkét a Nagy Fehér Országúton (Tejút, Hóttak vagy Hadak útja stb.) viszi a mennyországba ...

A csallóközi öregek elmondása szerint, Göncöl táltosnak hosszú fehér haja és nagyon hosszú, dús ezüst szakála volt. „... *A szemében Nap ragyog, Hold ragyog, benne tündökölnék az összes csillagok ...”* Magas kora ellenére is sudár, szálfagyenes, igen gyors járású ember volt, aki óriási testi erővel rendelkezett. Szavára a szélvihar, az állatok, de még a legszilajabb emberek is megszelídültek. Leggyakrabban éppen a legnehezebb időkben járt az emberek között és csodákat tett, gyógyított és halottakat támasztott fel. Legtöbbször azonban álmukban kereste fel a rászoruló embereket, s mindig földig érő fehér köntösben, ahogyan az arany- és ezüsthálóról, vagy az arany- és ezüst szítáról szóló regében is. (Ilyen alakban jelent meg Attila álmában is az ő istene, hogy bejelentse neki az elveszettnek hitt, bűvös erejű kard [Isten kardja] megtalálását ...)

Fajl: Hurka-Pécskő

Más elbeszélők szerint viszont pásztornak, öreg koldusnak álcázva magát, s nem egyszer álcázatlanul is járt az emberek között, gyógyítva, vigasztalva, megsegítve vagy éppen büntetve őket. Fiatalként (eddig!) mindössze két mondában szerepel, mégpedig mindkettőben a szekerével együtt. Az egyikben még egészen kisfiúként, s a másikban már ifjú daliaként.

Nem szállok vitába azokkal, akik azt állítják, hogy Göncöl alakja csupán „népi kitaláció”, egy mesefigura, aki ráadásul még csak nem is ősi eredetű, mert a kereszténység felvétele után, vagy kevéssel előtte, szülte őt a csallóköziek képzelete.

Hogy egy csallóközi helység a nevét viseli, jelentheti azt, hogy huzamosabb ideig tartózkodott ott, de azt is, hogy a helység lakói az iránta érzett hálából, tiszteletből vették fel a nevét. Ma a Göncöl név – szerzte a Kárpát-medencében – bizonyára több száz család vezetékneve, olyan családoké, melyek tagjai talán sejtik is, honnan származtak el, s kinek a nevét viselik ...

Az is tény, hogy Anonymus „*a Németország elleni erősített magyar határ helyeken egy pons Guncil-t említ!*” (Ipolyi, 268. o.) Ez a Pons Guncil Göncölhida latin neve.

„... *A XIII. században élő Guncil, Guncel spalatói érsek neve is Göncölnek olvasandó, aki a Pannonhalma melletti Ravaszd községből származik ... Talán a fent említett Guncil spalatói érsek emlékéből is őriz valamit a monda, aki esetleg a csallóközi Göncöl, Gönczöl családból származhatott ...*” – írja Khin Antal.

Egyébként az emlegetett Göncölkarcsa a Pozsony-megye dunaszerdahelyi járásában van. 1910-ben kilencvenkilenc lakosa volt. De van Göncölfalva Zólyom megyében, melynek ugyancsak 1910-ben 160 tót lakosa volt a Révai Nagy Lexikon szerint. (Valószínűleg nem az akkori szlovák lakosai adták neki ezt a nevet. De már az a tény, hogy csupa szlovák lakosa van, azt bizonyítja, hogy milyen „erőszakos” volt részünkről a magyarosítás ...)

Felvetődik a kérdés, hogy Göncöl táltos alakját a Csallóközben élő avaroktól vették-e át vajon a honfoglaló magyarok, vagy pedig ők hozták magukkal a Kárpát-medencébe?

Különben pedig egyetlen józanul gondolkodó ember sem vonhatja kétségbe, hogy Nagy Károly győzelme után is itt maradt az avaroknak egy igen jelentős része a Kárpát-medencében!

Tudomásunk van róla, hogy a legyőzött és a megkeresztelkedett avar kagának egyike 805-ben megjelent Nagy Károlynál Aachenben, és állandó lakóhelyet kért törzse maradéka számára. Ezt akkor Szombathely és Petronell közötti területen, Bécstől keletre jelölték ki nekik. A frank krónikák 822-ben említik az avarokat utoljára, de biztosra vehetjük, hogy ezek a feljegyzések csupán a nyugati határszélen élő avarokra vonatkoznak, nem pedig a Kárpát-medence egész területén – így Erdélyben is – élő valamennyi avarra. Teljesen nevetéses tehát az a feltételezés, hogy az avar néptömeg itt 822 és a honfoglalás között eltelt alig hatvan esztendő alatt teljesen eltűnt, vagy beleolvadt volna a szlávokba ...

A nyugati határainkon élő és egymással viszálykodó avar törzsek hatalmának letörése főként a szláv törzsek számára bírt nagy jelentőséggel (a rövidéletű Nagymorva Birodalom). A szlávok a VII. századtól a félelmetes lovasnép uralma alá kerültek. Károlynak, a nyugati avar törzsek legyőzőjének nevét ettől kezdve több szláv népnél a legfőbb uralkodói méltóság jelölésére használták (a lengyel „król”, a cseh és a szlovák „král” stb.)

Elképzeltető tehát, hogy Göncöl már az avarokkal jött be keletről a Kárpát-medencébe, s tőlük vették át – a velük rokon – honfoglaló őseink. Hiszen például a csallóközi Várkony község lakói mindmáig a várkunok (várhunok), az avarok egyik törzse maradékának tartják magukat. Ezzel magyarazzák községük nevét is, eltérően egy ott mindmáig ismert Mátyásmonda magyarázatától.

A néphagyomány szerint Göncöl tehát keletről jött. „Ázsiából származik”, mégpedig arról a területről, ahol egy ideig, talán nagyon hosszú ideig az őseink is éltek. Tehát akár velünk, akár az avarokkal jött be a Kárpát-medencébe, mindenképpen keleti és semmi köze Konrádhoz! (Egyébként – egyes történetíróink szerint – a göcsejiek is avar maradványok, akiknek még 840-ben is saját fejedelmük volt!...) Az a kitétel pedig, hogy „magas hegyen állott lakása”, valószínűsíti, hogy az a Kaukázus valamelyik hegye lehetett. Hiszen Csallóközben még dombok sincsenek, ahogyan a közelében sem magasnak mondható hegyek.

A Göncölről fennmaradt mondákból, regékből, de inkább monda- és regetőredékekből a legősibbnek tűnő sem nyújthat jelenleg még biztos támpontot, de hiszem, hogy őshazakutatóink egy még (?) nem csupán nyomokra bukkanhatnak keleten élő testvéreinknél.

Mi okunk lenne rá, hogy kétségbe vonjuk: Göncöl táltos csillagjárása a nagyon ősi időkbe vezethet vissza ... A legősibbnek az látszik – bár szerintem itt a Kárpát-medencében is keletkezhetett –, amelyikben még pendelyes gyermekként szerepel, aki az arany- és ezüst lisztek tartalmazó zsákokat kilyukasztja, hogy ezzel könnyítsen a csillagszekeret húzó lovak terhén, „aranyhoz juttassa a csallóközi aranyászokat is”! Ez akár későbbi változata is lehetne a regének, ismert helyszínhez kötése. Ugyanez a rege beszéli el azt is, miért görbe a Göncölszeker rúdja? A maszlagolt borral elkábított sámánfejedelem, Göncöl ükapja neki-hajtja a szekeret egy tölgyfának, s akkor török el annak a rúdja. Persze, később született egy „keresztényibb” változata is ...

A másik regében Göncöl már ifjú dalia, aki déd- vagy ükapja utasítására összerakja az égi legelő magas fűvébe rejtett darabjaiból a szekeret és befogja elé a hófehér táltosparipákat ... Khin Antal ezt a regét szinte teljes egészében lejegyezte a harmincas években.

De az itt ismertetett két monda, azaz rege egyike sem köthető hiteles történelmi eseményhez!

Ezek után következhet a Dunántúl északnyugati részén levő Kimle községben mindmáig élő monda (Kimle vezér szellemhada). Ez még az avar időkől maradhatott fenn. Rövid tartalma a következő.

Kimle avar törzsfőt meglepetésszerűen érte a frankok támadása – fegyverszünet idején. Az óriási túlerővel szemben az utolsó emberig kitartott. Mindaddig, amíg az asszonyokat, gyermekeket, öregeket a kincseikkel, méneseikkel, csordáikkal, nyájaikkal együtt, sikerült átmenekíteniök a Dunán, Csallóköz vízi útvesztőibe, ahol erős földvárak voltak.

Akár ebben a menekülésben már fellelhetjük a magvát annak a Göncöl regének, mely szerint az ő szakállából (és a tündérek hajából!) fonott arany-ezüst hídon menekült az avarság egy része a Csallóközbe. De éppen így „születhetett” ez a munka a tatárjárás idején, a 440 évvel későbbi tragikus esemény kapcsán, amikor a dunántúliak ezrei menekültek a csallóközi „vízi birodalomba” ...

A *Göncöl táltos és a nyúl* című rege valószínűleg szintén még a pogány időkben keletkezett. Ebben egy kinigli (üregi nyúl) segített rajta. „... Miközben révületében az alvilági hatalmakkal viaskodik a földért és lakóiért, minden elsötétül előtte, és nem találja meg a hazafelé vezető utat ...” A nyúl vezeti őt haza, s hálából az öreg táltos felteszi őt a Holdra, ahol már nem kell örökösen rettegnie a ragadozóktól. Azóta látnak nyulat a Holdon az öreg csallóköziek ...

Rendkívül érdekes és a történelem előtti időkbe visszanyúló egyezés lehet ez!

Ugyanis rajtuk – a csallóközi öregeken – kívül, még az észak- és dél-amerikai indiánok, a mongolok, a hinduk és a ceyloniak szerint is nyúl látható a Holdon! ... Véletlen lenne ez

az egyezés? a mongolok hitregéjében egyik istenük nyúllá változott, hogy segíthessen az éhhalállal küszködő emberen, vadászon (pontosan úgy, ahogyan a csallóközi kinigli tette Göncöllel!). Nemes önfeláldozása jutalmaként látható a Holdon – az idők végezetéig. A ceyloniak szerint ez az „égi” nyúl magát Buddhát akarta megmenteni az éhhaláltól ...

Az viszont kétségtelen, hogy az ezeket követő – eddig fellelt – Göncöl mondák és regék többsége már a tatárjáráshoz kötődik. Így például Az arany- és ezüstháló, az arany- és ezüstszita (vagy –rosta), a három önfeláldozó aranyász története. Ezek közül az utolsó a legszebb. Rövid tartalma a következő.

A tatárjáráskor felgyújtott falvak és városok sűrű füstje annyira bekormozta a Napot, Holdat és a csillagokat, hogy sötét éjszaka borult a földre, és az emberek nem találták meg egymást. Göncöl táltos ösztönzésére három (más elmondás szerint hét!) csallóközi aranyász vállalkozott arra, hogy felmennek az égbe, újra aranyozzák a Napot, ezüstözik a Holdat és a csillagokat. Oda viszont csak az égig érő fa megmászásával (vagy a táltos szekerén) juthattak fel! ... Göncöl táltos vezette el őket az áthatolhatatlan sötétségben a fához, s nemsokára újra, „*még szebben világított, jobban melegített a Nap, ragyogott a Hol és tündöklöttek a csillagok ... a három önfeláldozó aranyász azóta is az ég végtelenjét járja, hogy nappalainkat beragyogja a Nap és éjszakáinkat a Hold meg a csillagok fénye ...*” Más változat szerint maga Göncöl táltos hordozza őket odafönt a hat hófehér paripa húzta csillagszekerén ... Egy idős csallóközi – bűbajos gyógyító hírében is álló – bába asszony a csillagszeker helyett csillagsajkát említett.

Hogy a csallóközieknek mennyire a szívükhöz nőtt Göncöl táltos alakja, mi sem bizonyíthatja jobban, mint az a tény, hogy miután – többnyire kényszerből – keresztvíz alá hajtották fejüket, még az ismert Krisztus-legendák egyike-másika főszereplőjének is Göncölt tették meg!

Ilyen például *Az irigy asszony és Göncöl táltos*. Ebben szegény öreg koldusként tér be egy nagygazda házába. Az asszony – piros fejkendőben – éppen kenyeret dagaszt. Göncöl egy darab kenyeret kér tőle maga és társa számára. Mivel az nem könyörül a kéregető agastyánon, a táltos „pirosfejű harkállyá” változtatja ... ez valószínűleg már a legújabb keletű Göncöl-mondák egyike.

Göncöl bizonyára pásztorfejedelme is volt a népének, vagy pásztoristene. Legalábbis erre utal az a verstöredék, amit az aranyosi Töltéssy Mihálytól, az egykori vízimolnártól halottam még a hatvanas évek elején:

„... Nagyszakállú Göncöl táltos,
csillagporos szakálladon,
a Nagy Fehér Országúton
csillagcsorda, csillagménes
soha kétfelé ne fusson! ...”

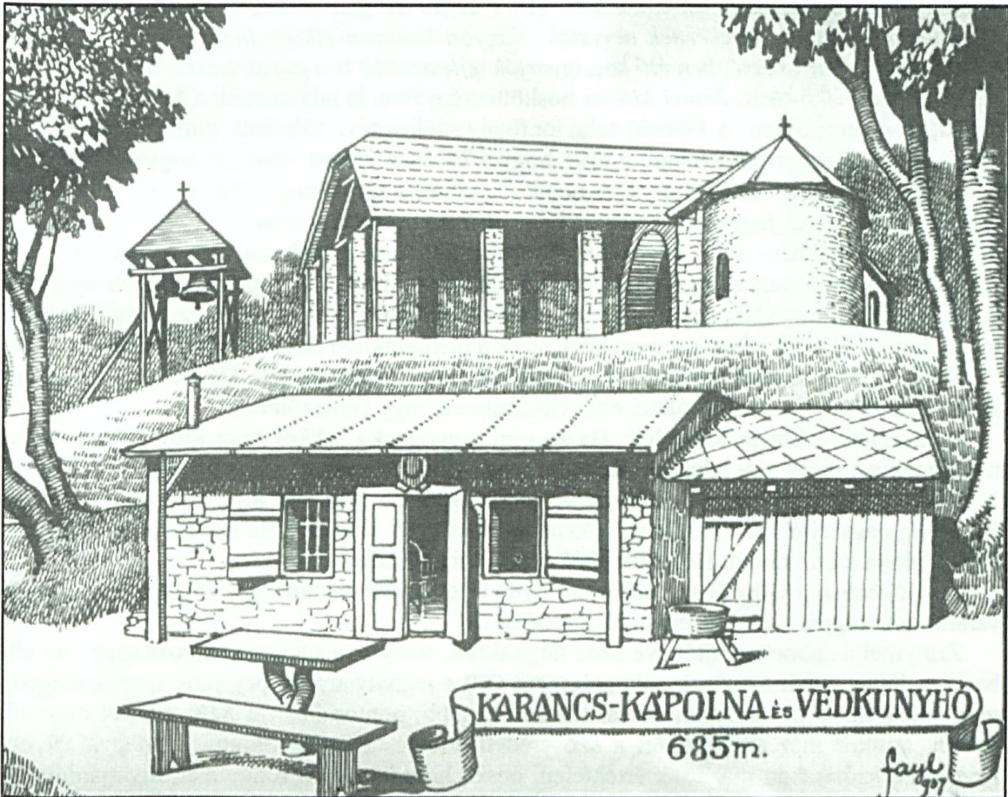
Ugyanis a Tejút, a Hadak, Hóttak vagy Tündérek útja nem más, mint Göncöl táltos hosszú fehér szakáll! Ezen a „szakállon” hajtják haza barmaikat az égi pásztorok. Ahol az „út” elágazik, ott a ménes, a csorda és a nyáj mindig kétfelé akar szaladni ... Egy másik változat szerint ezt a „térőt” az Öregisten (az „öreg” a csallóközi nyelvezetben gyakran „nagy”-ot jelent, így például az Öreg Duna = Nagy Duna, öregfejsze = nagyfejsze, Öregisten = a Nagy Isten stb.) akkor teremtette, amikor egy este hazafelé mentében látta, egy részeg ember jön vele szemben. Hogy ne találkozzon vele, gyorsan azt a térőt csinálta. Ez az Öregisten térője,

a másik pedig a Részeg ember útja ... S ebből eredeztetik a csallóközi mondást, hogy: „*A részeg ember útjából még az Isten is kitér!*” Más elmondások szerint a térő az úttal szigeteket alkot, s ez a Csallóköz égi mása, ahol a tündérek lakoznak, s ahová haláluk után a holtak lelke kerül. Így mitológiájukban a Tejút a Duna égi másaként is szerepelt! (A változatok sokasága azt sugallja, hogy e hitregék egy része avar időkben született, s ezt tovább gazdagította a honfoglaló ősök képzelete ...)

Most pedig térjünk vissza az „*égi szekérhez!*”

Vele kapcsolatban olvasható Révai Nagy Lexikonában a következő két sor is: (A Göncölszekérre) „... *vonatkozó mondáinknak nincs kapcsolata a nyugati népekével, hanem a hasonló török mondákkal rokonok ...*”

Khín Antal szintén így (vagy hasonlóan) vélekedik, amikor többek közt ezt írja: „... *A keleti kultúrákkal pedig a magyarság előbb érintkezett, mint a nyugatival. Így a Kaukázus vidékén lévő őshazában e babyloni kultúrával, a kazárok révén a zsidóval Levédiában, és a bizánci görög kultúrával szintén ezen ősi szállásain, s e kép a Nagymedve csillagkép (egy részének! – NLE megjegyzése) szekér elnevezését innét hozta magával ...*”

Fayl: Karancs-kápolna és védkunyhó

Ipolyi Arnold tudósít bennünket, hogy a „földi szekér” feltalálójaként is Göncöl táltost nevezi meg a szájhagyomány, bár ő egyáltalán nem rejti véka alá ezzel kapcsolatos gyanakvását. Ezt írja: „... Ezen Göncöl nevet már Szirmay a nevezetes magyar első szekér feltaláló nevének mondja; vajjon azonban, az itt némileg gyanítható néphagyomány nyomán teszi-e ezt, vagy csak ismeretes magyarázatai közönséges modorában? miután tudva lévő, hogy múlt századi történet-tudósaink több értekezéseikkel a szekér feltalálás dicsőségét nemzetünknek kivívni törekedtek.” Egyes kutatók véleménye szerint a hagyomány (korai vagy kései?) „a szekér feltaláló, félisteni, a világból eltűnő táltos, bűvös művész Göncölt helyezi a csillagzatba ...”

Ma már akár tényként is elfogadható, hogy a Komárom megyei Kocs község nevéhez kapcsolódik, s bizonyára nem véletlenül, „a kocsi szekér” feltalálása, mely már a XIII. és a XIV. században híressé vált hazánkban és a nyugati államokban egyaránt.

Mielőtt még az idegenlelkű Tamások képére kiülne a gúnyos mosoly, nyomban elmondom, hogy itt nem általában a szekér, hanem egy sajátosan magyar szekér feltalálásáról van szó csupán!

Zolnay László írja: „... Ami a kocsi magyar eredetét illeti, legjobb, ha nemzeti büszkeségünk eme tárgyát a szakkutatónak, Tar Lászlónak mondataival világitjuk meg: „... annyi bizonyosnak látszik, hogy ezt a könnyű, gyors kocsit Magyarországon találták fel, s hogy Magyarországon kocsiszekérnek nevezték. Nagyon könnyen elképzelhető, hogy a – Komárom megyei – Kocs községben élő kocsigyártók fejlesztették ki a parasztszekérből ...”

Nagy katonaköltőnk, Zrínyi Miklós hőskölteményében is találkozunk a Göncölszekérrel. Halhatatlan remekében a Göncöl tulajdonfőnév melléknévi változata tűnik fel elsőként a magyar nyelvű szépirodalomban. Leírja, hogy a harcban elesett hősökért angyalok szállnak le a mennyből, felviszik őket a „tejes úton” (Tejúton) a szívárvány kapuján át: „... az göncös szekere viszi sok fegyverét, / mennyei seregnék könnyebbíti terhét ...”

Itt már melléknév- vagy jelzőként szerepel a szó, ami szintén ősisége mellett bizonyít. Aligha vonható kétségbe, hogy aránylag sok időnek kell eltelnie, amíg bármelyik nyelvben egy-egy tulajdonfőnévből, egy-egy személynévből melléknév lesz ... Igen, ez is csak azt bizonyítja, hogy a Göncöl névnek semmi köze nincs a ráerőszakolni akart német Konrádhoz!

Khin Antal írja: a Göncölszekeret „a szegedi ember Dönczör-nek, Dönczű-nek, Dönczű-szekérnek mondja, ... a csallóközi csak Gönczű-nek vagy Gönczölnek ...

Szekerének csillagai időjóslok. Ha »aprón ragyognak«, akkor szép idő várható, de ha nagyra nőnek, rossz időt jeleznek. Rendesen eső, vihar, szélvihar lesz.

Rúdja az ég időmutatója a halásznak, (aranyásznak – NLE) és a pásztornak. Ha fölfelé áll, »még nagy éjjel van«, ha lefelé, akkor már a reggelt jelzi. A vele kapcsolatos népdalt is sokat dalolja a csallóközi: Hét csillagból áll a Gönczöl szekere ...

Csallóközben a Göncöl szó előfordul ilyen értelemben is, mint ige: göncöl, összegöncöl valamit (összegyűr). Pl. összegöncöli a ruháját ...”

Zrínyinél a „gönc” gyűjtőneve azon tárgyakra, melyekre a katonának szüksége volt abban az időben, tehát a szónak nála még nem volt a leghalványabb pejoratív melléköngéje, még véletlenül sem, ahogyan évszázadokkal később, pontosabban a XIX. század második felétől, amikor már elfelejtődött a szó eredeti jelentéstartalma. Sajnos, a Magyar Nyelv Értelmező szótárában már csak értéktelen, ócska holmit, rossza rongyokat, divatjamúlt ruhákat jelent a „gönc” főnév. A szótár összeállítói nem néztek utána a szó múltjának, s ennek híján bizonyára sejtelmük sincs róla, mi ennek a szónak a származása, eredeti jelentése.

Ki kell mondanom, le kell írnom, hogy felháborított, amikor a Magyar Néprajzi Lexikonban egy szót nem találtam Göncöl táltsoról.

Csak fokozódott bennem a kellemetlen érzés a Göncölszekérről olvasott szócikk után. De hát a T. Olvasók lássák ezt a saját szemükkel és szívükkel is!

„Göncölszekér: az Ursa maior csillagkép első hét csillagának leggyakoribb neve. Számos elnevezése ismert a népryelvben: angyalok hintója, Benceszekér, Csikiszekér, Denceszekér, Döncöszekér, Gönciszekér, Illés szekere, Jancsika szekere, Jób szekere, Kincseő szekeri, Köncölszekér, Köncűszekér, Ökörseker, Ördögszekér, szekércsillag, Szent János szekere, Szent Péter szekere, Társzekér, Venceszekér. Az egész magyar nyelvterületen, de Európa majdnem minden népénél is valamilyen szekérnek nevezik. Ez a görög-római hagyományokra megy vissza. Első nyelvi emléke a Schlögel Szójegyzékben (1405 táján) "zeker küg" = szekér csillagzat. A Vence- és a Benceszekér a Göncölszekér eltorzult csángó névváltozatai. A Szent Péter szekere már régebben általános lehetett. A Jancsika (Szent János) szekere elnevezés a Kárpátokon túli magyarságnál gyakori. Moldvából ismert a Nagy szekér név, valószínűleg a román carul mare fordítása. Magát a Göncölszekér terminust Erdődi József szláv és német hatásra alakult szavunknak tartja. – A keletkezéséről szóló mondák azt mondják el, hogyan került az égre a Göncölszekér. Gyakori motívum, hogy a részeg embert megátkozta a felesége, s szekerstől az égre került. Sokfelé ismert, hogy Illés prófétát ragadta az égbe tüzes szekér. Nagyszalontai monda szerint Jób ül rajta, vigyáz a csillagokra, Isten adta ezt a hivatalt neki. A Göncölszekérről szóló mondákban a Göncölszekér utasai: Szent Péter, Szent Dávid, Illés, Jézus, angyalok. A Tejúton halad. Gyakori motívum, hogy szalmát szállít. Annak magyarázatára is van epikus hagyományunk, hogy miképpen törött el a göncölszekér rúdja: a.) Szent Péter (Jézus) ment rajta, nekiütközött a mennyország kapujának (a világ végének); b.) a szekér szalmát vitt, és valamilyen akadály előtt kellett kitérnie (részeg ember, cigánygyerek, farkasok stb.), kátyúba került, megcsavarodott a rúd, felborult a szekér ...”

Hát nem csodálatos ez?

Van itt teli puttonnyal minden: Isten, Jézus, szent, próféta, részeg ember és cigánygyerek, csak éppen a névadó Göncöl táltsó hiányzik. Sőt – Erdődi szerint pl. – maga a Göncöl személynév is szláv és német eredetű!

Ha valami idegen szentről van szó, az mindjárt jó és elfogadható, s felkerül a magyar égre, bekerül a szakirodalomba, a lexikonokba. A vele kapcsolatos monda is nagyon megfelel, csak a magyar múltba visszavezető mondák elfogadhatatlanok, csak azokra nem bukkant rá senki! ... Ezért aztán özönvízként zúdul a keresztvíz szépséges nevű magyar csillagjainkra és az égi szekérre. Hej, ha az is fából lenne, már régen elkorhadt volna a rálocsolt sok keresztvíztől ...

De Csallóköz magyarjai előtt vitathatatlan Göncöl magyarsága, akár élő volt (mint én hiszem), akár ősi mesealak. Erre utal elsősorban a TÁLTOS, másodsorban a SZEKÉR, harmadszor a GÖNCÖL név, de leginkább a hőseit féltve őrző népi emlékezet az egykori Aranykertben, Csallóközben ...